

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.222(477)

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАННЯ ВІКУ ОСОБИ В ТЕОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

М. Вовк

*Львівський державний університет внутрішніх справ
вул. Городоцька, 26, 79007 Львів, Україна*

Розглянуто стан дослідження питання віку особи в теорії кримінального права. Виокремлено питання, щодо яких є однаковість серед авторів, положення, що є дискусійними, та проблеми, які взагалі не розглянені у літературі. Показано необхідність проведення подальших наукових досліджень у цьому напрямку.

Ключові слова: вік, суб'єкт злочину, потерпілий від злочину.

Питання, що стосуються віку особи, є предметом вивчення різних наук, зокрема, й кримінального права. Кримінальне право, на відміну від соціології, психології, філософії та інших наук, де досліджено особу будь-якої людини, вивчає особу, яка вчинила злочин, тобто суб'єкта злочину, а також особу, яка потерпіла від злочину. Саме тому предметом нашого дослідження є питання віку суб'єкта злочину та віку потерпілого від злочину.

На сьогодні в Україні немає спеціального кримінально-правового дослідження питань віку особи, натомість, наприклад, у Російській Федерації (наскільки нам відомо) цим питанням присвятив окреме монографічне дослідження А.А. Байбарін [1].

Вік, як обов'язкова ознака суб'єкта злочину, не був в Україні самостійним предметом монографічного та дисертаційного дослідження, на відміну від двох інших його ознак (фізична особа та осудність). Зокрема, з часу здобуття Україною незалежності питанням про те, чи потрібно визнавати юридичну особу поряд із фізичною особою суб'єктом злочину було присвячено, наскільки нам відомо, дві кандидатські дисертації (О.О. Михайлов, О.Ф. Пасека), а осудності – п'ять кандидатських (А.А. Васильєв, В.В. Лень, Н.А. Орловська, О.В. Зайцев, Т.М. Приходько – щоправда останні дві стосуються лише обмеженої осудності) та одну докторську (В.М. Бурдін) дисертації. Для порівняння: у Російській Федерації питання, що пов'язані з віком суб'єкта злочину були предметом, наскільки нам відомо, два дисертаційні дослідження (М.В. Артеменко, Л.В. Борових). Тому, на перший погляд, може скластися хибне враження, що питання пов'язані з віком суб'єкта злочину не викликають в Україні суперечностей або вирішені на законодавчому та науковому рівні. Проте це не так.

Протягом тривалого часу питання, що пов'язані з віком суб'єкта злочину, одні науковці розглядали в рамках вчення про загальний (В.І. Жуковський, М.С. Магарін, В.К. Матвійчук, В.С. Орлов, В.Г. Павлов, В.І. Розенко тощо) чи спеціальний суб'єкт складу злочину (Е.А. Бачурін, Ю.В. Тарасова, В.І. Терент'єв, В.В. Устименко тощо), інші – в межах дослідження конкретного складу злочину (майже всі науковці, у працях яких досліджено питання кримінальної відповідальності за окремі складки

злочинів, зверталися до питань віку суб'єкта злочину), треті – в межах дослідження кримінальної відповідальності неповнолітніх (М.Г. Андрюхін, В.О. Галкін, Т.О. Гончар, Л.В. Веселова, А.А. Прімаченко, К.К. Сперанський, І.В. Черненко тощо), четверті – у межах з'ясування питань осудності чи неосудності (М.В. Артеменко, Р.І. Бабіченко, Г.В. Назаренко, Р.І. Міхеєв тощо), п'яті – під час опрацювання інших кримінально-правових проблем (В.В. Антипов, В.І. Антипов, О.В. Барсукова, О.Ф. Батишев, О.М. Гришко, О.О. Душкіна, Т.І. Іванюк, Б. Кириш, А.П. Козлов, В.Ф. Мороз, Я.І. Соловій тощо). Крім цього, деякі науковці висвітлювали питання, пов'язані з віком суб'єкта злочину, досліджуючи декілька кримінально-правових проблем (наприклад, Д.В. Бараненко в рамках вчення про загальний та спеціальний суб'єкт складу злочину, В.М. Бурдін в межах дослідження кримінальної відповідальності неповнолітніх та осудності чи неосудності).

Не оминають увагою питання, що пов'язані з віком суб'єкта злочину, і автори підручників та навчальних посібників з кримінального права, а також науково-практичних коментарів до Кримінального кодексу України.

Варто також згадати вчених, які окремі аспекти питань, пов'язаних з віком суб'єкта злочину, розглядали лише на рівні наукових статей: І.В. Волгарева, М.А. Драчевський, В.В. Квак, Р.Л. Максимович, В.А. Михайлова, О.Є. Сапожнікова, О. Фрейеров, В.О. Черков, Н.М. Ярмиш та інші, чи тез доповідей науково-практичних конференцій: М.В. Абрамов, М. Акімов, В.К., Гришук, Н.В. Зінченко, М.О. Мосюра, С.С. Цимбал, О.І. Чабан та ін.

Аналіз кримінально-правової літератури, в якій висвітлені питання, що пов'язані з віком суб'єкта злочину, дає підстави зробити висновок про те, що деякі із них є загально визнані, інші ж продовжують бути предметом гострих суперечок, треті є об'єктом розгляду лише поодиноких авторів, а четверті до сьогодні залишаються зовсім не висвітлені.

Практично загально визнаним на сьогодні є те, що досягнення встановленого законом віку є однією з обов'язкових ознак суб'єкта злочину [2, с. 6; 3, с. 249] та однією з обов'язкових умов притягнення особи до кримінальної відповідальності [4, с. 148; 5, с. 102].

Водночас продовжують бути предметом гострих суперечок такі питання, що стосуються віку суб'єкта злочину. Зокрема, дискусійний характер має питання про кримінально-правову термінологію («вік кримінальної відповідальності», «вік настання кримінальної відповідальності», «вік суб'єкта злочину» тощо), що може використовуватися в науці для позначення законодавчого словосполучення «вік, з якого може наставити кримінальна відповідальність» [1, с. 18; 6, с. 171].

По-різному тлумачиться поняття «вік суб'єкта злочину» (саме це поняття вживатимемо) [1, с. 18–19; 7, с. 669–670; 8, с. 159].

Немає єдності у поглядах щодо підстав, якими повинен керуватись законодавець під час встановлення мінімального віку суб'єкта злочину в Кримінальному кодексі [9, с. 148; 10, с. 12]. Можна виокремити два підходи до питання встановлення мінімального віку суб'єкта злочину. Представники першого підходу пропонують встановити єдиний мінімальний вік суб'єкта злочину. Проте серед науковців цього підходу немає єдиної думки з приводу віку, з досягненням якого особа може підлягати кримінальній відповідальності [7, с. 671; 11, с. 48]. Представники другого підходу пропонують до встановлення мінімального віку суб'єкта злочину підходити диференційовано, тобто встановити вік суб'єкта злочину за вчинення всіх злочинів і вік суб'єкта злочину за вчинення лише окремих злочинів. Однак вчені другого підходу висловлюють різні погляди щодо: 1) віку, з досягненням якого особа може

бути суб'єктом злочину за вчинення всіх злочинів та за вчинення лише окремих злочинів; 2) кола злочинів, за вчинення яких особа може підлягати кримінальній відповідальності, з досягненням відповідного віку [12, с. 36–46; 13, с. 101–103]. Крім цього, серед представників другого підходу можна виокремити окрему групу науковців, які пропонують диференційовано підходити ще й до віку суб'єкта злочину за вчинення лише окремих злочинів [14, с. 140].

Різні погляди висловлюються з приводу переліку злочинів, відповідальність за які настає з 14-ти років, що передбачений у ч. 2 ст. 22 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Їх можна звести до двох напрямів. Представники першого напряму пропонують доповнити наведений у ч. 2 ст. 22 КК України перелік та іншими злочинами [15, с. 12; 16, с. 9; 17, с. 13], а представники другого – вилучити деякі злочини із цього переліку [18, с. 15–16; 6, с. 170–171; 19, с. 16].

Формально, відповідно до ст. 22 КК України, після досягнення особою 16-річного віку вона може бути притягнута до кримінальної відповідальності за всі злочини. Деякі винятки з цього правила пов'язані з особливостями відповідних складів злочинів. Проте не вирішеним залишається питання стосовно мінімального віку загального суб'єкта таких злочинів: 1) тих, що передбачені ч. 2 ст. 300, ч. 2, 3 ст. 301 КК України і вчиняються щодо неповнолітніх [20, с. 8–9; 21, с. 133]; 2) тих, що передбачені ст. 304 та іншими статтями КК України, що є щодо неї спеціальними нормами [22, с. 101; 23, с. 163]. Щодо останніх, зазначимо, й те, що висловлені міркування деяких вчених [24, с. 886, 905, 911, 923, 925, 492, 879] породжують з'ясування такого питання: чи може наставати кримінальна відповідальність за вчинення злочину, передбаченого статтею про спеціальну норму з досягненням особою іншого віку, ніж за вчинення злочину, передбаченого статтею про загальну норму?

Розділилися думки науковців і стосовно мінімального віку деяких спеціальних суб'єктів злочину, а саме: медичного або фармацевтичного працівника [25, с. 288; 26, с. 11; 27, с. 74], службової особи [28, с. 60; 29, с. 110], військовослужбовців [30, с. 110–111; 31, с. 40–41] тощо.

Також спірним залишається питання про зачислення повноліття (18-річного віку), з досягненням якого особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення деяких злочинів, до ознак спеціального суб'єкта злочину. Одні науковці вважають, що досягнення 18-річного віку є однією із загальних ознак спеціального суб'єкта злочину [32, с. 13–14]. Інші вчені зазначають, що загальною ознакою спеціального суб'єкта злочину є лише вік 14–16 років, тому зачисляють повноліття до спеціальних ознак спеціального суб'єкта злочину [33, с. 6; 34, с. 115–117].

У кримінально-правовій літературі висловлюються діаметрально протилежні погляди стосовно необхідності встановлення у КК України максимального віку суб'єкта злочину, з досягненням якого вони не підлягали б кримінальній відповідальності [35, с. 144; 36, с. 164; 37, с. 99–100].

Вік суб'єкта злочину є характеристикою обставини, що пом'якшує покарання, передбаченої п. 3 ч. 1 ст. 66 КК України, тобто вчинення злочину неповнолітнім. Однак у кримінально-правовій літературі неоднозначно вирішується питання про те, чи завжди суд має враховувати в разі призначення покарання неповнолітній вік суб'єкта злочину як обставину, що пом'якшує покарання [38, с. 34–35; 12, с. 140]. Дискусійним є питання диференційованого підходу до практичного врахування неповнолітнього віку суб'єкта злочину як обставини, що пом'якшує покарання [12, с. 142–143; 39, с. 50–51].

Відповідно до ч. 2 ст. 66 КК України в разі призначення покарання суд може визнати такими, що його пом'якшують, і інші обставини, не зазначені в ч. 1 ст. 66 КК України. Теорія кримінального права та судова практика до таких обставин, зокрема, зачисляють молодий та похилий вік суб'єкта злочину. Проте немає єдності щодо того, осіб якого віку варто розуміти під поняттям молодий вік суб'єкта злочину [40, с. 139; 41, с. 35].

Окремі питання віку суб'єкта злочину були об'єктом розгляду лише поодиноких авторів. Зокрема, Б. Кирись засвідчує доцільність закріплення у КК України вирішення питання про визначення моменту досягнення певного віку та правил його встановлення [42, с. 359]. Деякі науковці запропонували підвищити мінімальний вік загального суб'єкта низки злочинів з 16 до 18 років [36, с. 164; 43, с. 134]. В.О. Навроцький приділив увагу значенню віку суб'єкта злочину для кваліфікації його діянь. Цей вчений одним із перших обґрунтував те, що вчинення одноособово особою дії, передбачених статтею Особливої частини КК України, щодо якої вона не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність, можна кваліфікувати за іншими статтями Особливої частини КК України, що передбачають відповідальність за фактично вчинене, але за умови досягнення меншого віку [44, с. 398–400].

Деякі питання, на нашу думку, залишилися не дослідженими взагалі. До них потрібно зачислити питання, що стосуються максимального віку спеціального суб'єкта злочину.

Від часу здобуття Україною незалежності питання, що стосуються потерпілого від злочину, були самостійним предметом, наскільки нам відомо, три монографічних досліджень (Т.І. Присяжнюк, М.В. Сенаторов та монографічного дослідження за загальною редакцією Ю.В. Бауліна, В.І. Борисова). У Російській Федерації натомість цим питанням було присвячено, наскільки нам відомо, п'ять дисертаційних досліджень (С.В. Анощенкова, В.С. Батюкова, Д.Б. Булгаков, М.С. Сірік, І.А. Фаргієв). Однак, зазначимо, що у цих роботах автори практично оминають увагою питання віку потерпілого від злочину.

Найбільш ґрунтовно питання віку потерпілого від злочину були висвітлені в монографії А.А. Байбаріна «Кримінально-правова диференціація віку» [1]. Однак відповідний автор є дослідником Російської Федерації, тому емпіричною базою для дослідження послужило законодавство саме цієї держави, яке дещо відрізняється від законодавства України.

Деякі аспекти питань віку потерпілого від злочину розглядали такі науковці: О.М. Гришко, А.С. Капітунов, С.Г. Киренко, А.В. Макаров, Н.С. Машталер, Р.Л. Максимович, В.О. Навроцький, І.М. Туктарова, В.А. Якушин та ін. Здебільшого вчені звертали увагу на такі моменти: значення віку потерпілого при кваліфікації діяння, вплив помилки суб'єкта злочину щодо віку потерпілого на кваліфікацію діяння, вік потерпілого як кваліфікуюча ознака деяких складів злочинів, а також як характеристика низки обставин, що обтяжують покарання. Наводили приклади із судової практики, для ілюстрації.

У теорії кримінального права відоме таке поняття, як «спеціальний потерпілий». Деякі науковці до спеціальних ознак, що визначені в диспозиціях статей Особливої частини КК України та властиві спеціальному потерпілому, пропонують зачислити і вік [45, с. 101; 46, с. 104].

Дискусійним є питання про те, чи завжди малолітній або похилий вік потерпілого свідчить про його безпорадний стан [47, с. 119; 48, с. 112]. Серед науковців, які вважають, що взятий сам по собі малолітній вік особи, тобто недосягнення нею

14-річного віку, не завжди свідчить про наявність безпорадного стану, не досягнуто згоди щодо віку, недосягнення якого дає змогу констатувати безпорадний стан малолітньої особи [49, с. 59–60, 89–90, 106–108, 188; 50, с. 226].

Однак, зазначимо, що на сьогодні вкрай важко виділити питання віку потерпілого від злочину, щодо яких є однотайність серед авторів, положення, що є дискусійними та проблеми, які взагалі не порушували у літературі.

Отже, проведений нами короткий огляд дослідження питань віку особи в теорії кримінального права, засвідчує те, що багато з них є дискусійними, невирішеними, а тому потребують подальшого дослідження.

Список використаної літератури

1. *Байбарин А.А.* Уголовно-правовая дифференциация возраста : монография / А.А. Байбарин. – М. : Высшая школа, 2009. – 252 с.
2. *Магарін М.С.* Суб'єкт злочину за новим кримінальним законодавством України: монографія / М.С. Магарін, Д.В. Бараненко / під ред. д-ра юрид. наук, професора Є.Л. Стрельцова. – Одеса : Астропринт, 2001. – 104 с.
3. *Гришук В.К.* Кримінальне право України: Загальна частина : навч. посібн. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. / В.К. Гришук. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – 568 с.
4. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 2-е вид., перероб і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 480 с.
5. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник [Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.В. Володько та ін.]. – Вид. 3-тє, переробл. та допов. / за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – К. : Юридична думка, 2004. – 352 с.
6. *Сапожнікова О.* Проблемні питання, що пов'язані із встановленням віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність / О. Сапожнікова. – Вісн. Львів. ун-ту. – Сер. юрид. – 2007. – Вип. 45. – С. 170–175.
7. *Гришук В.К.* Акцелерация и ретардация: некоторые проблемы уголовной ответственности в Украине / В.К. Гришук : Вибрані наукові праці. – Львів : Львів. держ. ун-т внутрішніх справ, 2010. – 824 с.
8. *Сапожнікова О.* Особливості вікового критерію кримінальної відповідальності / О. Сапожнікова // Право України. – 2009. – № 7. – С. 158–161.
9. *Артеменко Н.В.* Актуальные проблемы вменяемости (невменяемости) и возраста уголовной ответственности (Сравнительный историко-правовой анализ уголовного законодательства РФ и Франции) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Н.В. Артеменко. – Ростов н/Д, 1999. – 205 с.
10. *Боровых Л.В.* Проблемы возраста в механизме уголовно-правового регулирования : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Л.В. Боровых. – Екатеринбург, 1993. – 19 с.
11. *Иванцова Н.В.* К вопросу о минимальном пределе возраста уголовной ответственности несовершеннолетних / Н.В. Иванцова // Охрана прав и интересов несовершеннолетних в Российской Федерации: теория и практика : сб. матер. Всерос. науч.-практ. конф. – Чебоксары, 2007. – С. 44–50.
12. *Бурдін В.М.* Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні : монографія / В.М. Бурдін. – К. : Атіка, 2004. – 240 с.
13. *Гончар Т.О.* Неповнолітній як суб'єкт відповідальності за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Т.О. Гончар. – Одеса, 2004. – 211 с.
14. *Андрюхин Н.Г.* Дифференциация уголовной ответственности и наказания несовершеннолетних : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Н.Г. Андрюхин. – М., 2002. – 216 с.

15. *Ємельяненко В.В.* Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / В.В. Ємельяненко. – Харків, 2009. – 20 с.
16. *Козак В.А.* Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми (аналіз складу злочину) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / В.А. Козак. – Харків, 2003. – 20 с.
17. *Робак В.А.* Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / В.А. Робак. – К., 2008. – 20 с.
18. *Байлов А.В.* Кримінальна відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи, вчинені в стані сильного душевного хвилювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / А.В. Байлов. – Харків, 2004. – 19 с.
19. *Семикін М.В.* Кримінальна відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / М.В. Семикін. – Харків, 2004. – 19 с.
20. *Рябчинська О.П.* Боротьба з розповсюдженням порнографічних предметів і творів, що пропагують культ насильства і жорстокості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / О.П. Рябчинська. – К., 2002. – 20 с.
21. *Сердюк П.П.* Кримінологічні та кримінально-правові проблеми ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / П.П. Сердюк. – Запоріжжя, 2005. – 230 с.
22. *Ахмедова С.Ш.* Ответственность за вовлечение малолетних и несовершеннолетних в антиобщественную деятельность: уголовно-правовые и криминологические проблемы : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / С.Ш. Ахмедова. – Волгоград, 2001. – 200 с.
23. *Дзундза В.В.* Кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / В.В. Дзундза. – Харків, 2005. – 189 с.
24. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 9-те вид., перероб. та допов. – К. : Юридична думка, 2012. – 1316 с.
25. *Максимович Р.Л.* Досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність, як загальна ознака спеціального суб'єкта злочину / Р.Л. Максимович // Вісн. Львів. ун-ту. – Сер. юрид. – 2010. – Вип. 50. – С. 287–293.
26. *Тарасевич Т.Ю.* Медичний працівник як спеціальний суб'єкт злочину : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Т.Ю. Тарасевич. – К., 2011. – 18 с.
27. *Чеботарьова Г.В.* Загальні та спеціальні ознаки суб'єктів злочинів, що вчиняються у сфері медичної діяльності / Г.В. Чеботарьова // Держава та регіони. Науково-виробничий журнал. – Серія: Право. – 2010. – № 3. – С. 73–78.
28. *Навроцький В.О.* Ознаки посадової особи та кваліфікація господарських злочинів, вчинених нею / В.О. Навроцький, Л.П. Брич // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 1. – С. 58–62.
29. *Максимович Р.Л.* Поняття службової особи у кримінальному праві України : монографія / Р.Л. Максимович. – Львів, 2008. – 304 с.
30. *Гришук В.К.* Кримінальна відповідальність за самовільне залишення військової частини або місця служби : монографія / В.К. Гришук, М.М. Сенько. – Львів : ЛьвДУВС, 2007. – 308 с.
31. *Карпенко Микола.* Хто він, суб'єкт злочину, передбаченого ст. 406 КК України? / Микола Карпенко // Вісник прокуратури. – 2007. – № 9. – С. 32–42.
32. *Устименко В.В.* Специальный субъект преступления / В.В. Устименко. – Х. : Выща шк. Изд-во при ХГУ, 1989. – 104 с.

33. *Бараненко Д.В.* Спеціальний суб'єкт злочину: кримінально-правовий аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Д.В. Бараненко. – К., 2009. – 19 с.
34. *Терентьев В.И.* Уголовная ответственность специального субъекта преступления по уголовному праву Украины / В.И. Терентьев. – Николаев, 2004. – 189 с.
35. *Барсукова О.В.* Старческая преступность и преступления против лиц пожилого возраста: криминологические и уголовно-правовые проблемы : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / О.В. Барсукова. – Владивосток, 2003. – 203 с.
36. *Коржанський М.Й.* Предмет і об'єкт злочину : монографія / М.Й. Коржанський. – Донецьк : Юрид. акад. Мін-ва внутр. справ; Ліра ЛТД, 2005. – 252 с.
37. *Павлов В.Г.* Суб'єкт преступления / В.Г. Павлов. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 318 с.
38. *Серков П.П.* Смягчающие и отягчающие обстоятельства как средства обеспечения индивидуализации наказания : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / П.П. Серков. – М., 2002. – 162 с.
39. *Долиненко Л.А.* Смягчающие ответственность обстоятельства по действующему уголовному законодательству и в судебной практике : учеб. пособ. / Л.А. Долиненко. – Иркутск, Иркутский гос. ун-т им. А.А. Жданова, 1980. – 80 с.
40. *Мясников О.А.* Смягчающие и отягчающие наказание обстоятельства в российском уголовном праве : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / О.А. Мясников. – М., 2001. – 223 с.
41. *Серков П.П.* Смягчающие и отягчающие обстоятельства как средства обеспечения индивидуализации наказания : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / П.П. Серков. – М., 2002. – 162 с.
42. *Кириць Б.* Розділ IV Загальної частини Кримінального кодексу України 2001 року потребує удосконалення / Б. Кириць // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали X регіональної науково-практичної конференції. Львів, 5–6 лютого 2004 р. – Львів : Юрид. фак-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2004. – С. 358–359.
43. *Батишев О.Ф.* Щодо подальшого вдосконалення діючого КК України / О.Ф. Батишев // 10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн : матеріали між нар. наук.-практ. конф., 13–14 жовт. 2011 р. – Харків : Право, 2011. – С. 133–136.
44. *Навроцький В.О.* Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. / В.О. Навроцький. – 2-ге вид. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 512 с.
45. *Анощенкова С.В.* Уголовно-правовое учение о потерпевшем / С.В. Анощенкова. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 248 с.
46. *Присяжнюк Т.І.* Потерпілий від злочину: проблеми правового захисту / Т.І. Присяжнюк. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 240 с.
47. *Машталер Н.С.* Малолітній вік (малолітство), похилий вік, старість та безпорадний стан особи у кримінальному праві України : визначення понять та їх співвідношення / Н.С. Машталер // матер. звітної наук. конф. факультету з підготовки слідчих (Львів, 25 березня 2011 р.). – Львів : ЛьвДУВС, 2011. – С. 116–119.
48. *Дудоров О.О.* Кримінально-правова характеристика злочинів проти статевої свободи : [наук.-практ. пос.] / О.О. Дудоров. – Луганськ, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2011. – 352 с.
49. *Чмут С.В.* Кримінальна відповідальність за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / С.В. Чмут. – Запоріжжя, 2010. – 239 с.

50. Милоков С.Ф. Российское уголовное законодательство: опыт критического анализа / С.Ф. Милоков. – СПб. : СПБИНЭСЭП, Знание, 2000. – 279 с.

СОСТОЯНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ВОПРОСА ВОЗРАСТА ЛИЦА В ТЕОРИИ КРИМИНАЛЬНОГО ПРАВА

М. Вовк

*Львовский государственный университет внутренних дел
ул. Городецкая, 26, 79007 Львов, Украина*

Рассмотрено состояние исследования вопроса возраста лица в теории криминального права. Выделены вопросы, относительно которых есть единодушие среди авторов, положения, которые являются дискуссионными и проблемы, которые вообще не рассматривались в литературе. Показана необходимость проведения последующих научных исследований в этом направлении.

Ключевые слова: возраст, субъект преступления, пострадавший от преступления.

THE STATE OF RESEARCH OF A PERSON'S AGE IN THE THEORY OF CRIMINAL LAW

M. Vovk

*Internal Affairs State University of Lviv
Gorodoc'ka Str. 26, UA – 79007 Lviv, Ukraine*

The state of research of a person's age in the theory of criminal law is considered. Issues, having unanimous views among the authors, debatable statements and problems, which are not examined in the literature, are highlighted. The necessity for further scientific researches in this field is pointed out.

Key words: age, crime committer, victim of a crime.

*Стаття: надійшла до редакції 22.11.2012
прийнята до друку 14.01.2013*